

INTEGRERAD LIVSMEDELSPLANERING för hållbarare livsmedelssystem

Ta ett helhetsgrepp om livsmedelsplaneringen för att garantera ett robust livsmedelssystem i en osäker och föränderlig tid. Denna policy brief rekommenderar integrerad livsmedelsplanering – ett sätt för samhället och beslutsfattare att ta sig an och prioritera matfrågor på ett hållbart sätt på lokal, regional och nationell nivå.

Ett hållbart livsmedelssystem är ett system som levererar en säker livsmedelsförsörjning och näring för alla på ett sådant sätt att de ekonomiska, sociala och miljömässiga grunderna för att ge livsmedelssäkerhet och näring för framtida generationer inte går förlorad [1].

Det nuvarande livsmedelssystemet är både sårbart och komplext och den framtida styrningen av det måste ta hänsyn till en rad svårhanterliga utmaningar, exempelvis försämrad folkhälsa, miljö- och klimatförändringar, störningskänslighet, konkurrenskraft, klyftor mellan stad och land, levande landskap, landsbygd och städer [2].

Det finns många orsaker till utmaningarna, men en bidragande orsak är effekterna av mindre lyckad offentlig styrning, exempelvis tidigare jordbruks- och handelspolitik, skatte- och regelsystem samt stuprör-organiserad offentlig förvaltning. Brist på samordning mellan myndigheter, förvaltningar och privata aktörer på olika nivåer gör också åtgärderna ineffektiva.

Det behövs uppdaterade verktyg för att med en mer sammanhållen planering kunna ta ett helhetsgrepp på livsmedelssystemet [3]. Denna policy brief föreslår **integrerad livsmedelsplanering (eng. food planning)** som ett sätt att uppnå ett mera hållbart livsmedelssystem i Sverige på både lokal, regional och nationell nivå.

REKOMMENDATIONER

1. Samordna

Samordna arbetet mellan olika aktörer genom integrerad livsmedelsplanering i alla relevanta verksamheter.

2. Förtydliga uppdraget

Skriv in målet att verka proaktivt för ett hållbart livsmedelssystem i myndigheternas regleringsbrev.

3. Ta ett gemensamt ansvar

Klargör rollfördelningar och slut överenskommelser mellan offentliga, privata och civilsamhällets aktörer.

4. Planera med omsorg

Planera bara det som behöver planeras. Stör inte välfungerande funktioner i livsmedelssystemet.

5. Samverka inom det offentliga

Samverka horisontellt (mellan och inom myndigheter/förvaltningar) och vertikalt (stat, regioner, kommuner).

6. Samverka på lokal nivå

Ta ett helhetsgrepp på livsmedelssystemet i kommuner för att nå synergier mellan produktion och konsumtion.

7. Utvärdera

Skapa ett utvärderingsverktyg för att följa upp arbetet mot ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart livsmedelssystem.

1. Samordna

Samordna arbetet mellan olika aktörer genom integrerad livsmedelsplanering i alla relevanta verksamheter.

Livsmedelsområdet har olika utvecklingsmål, exempelvis företagande och konkurrenskraft; markanvändning, landskapsvård och biologisk mångfald; livsmedelsförsörjning och krisberedskap; folkhälsa, nutrition, livsmedelssäkerhet; samt information, utbildning och kunskapsutveckling. Ibland är målen motstridiga, som när produktiv jordbruksmark ställs mot behovet av infrastruktur eller när långsiktig beredskap ställs mot kortsiktiga behov.

Tidigare har ansvaret för livsmedelsplaneringen varit uppdelad på olika områden och nivåer. Strategier för försörjning, konkurrenskraft och innovation har till största delen drivits separat från planeringsfrågor som rör den fysiska miljön med frågor kring landskap, markanvändning och biologisk mångfald. Detta behöver förändras. Det behövs samordning för att lösa samhällets komplexa utmaningar i stället för att enskilda områden och aktörer jobbar i stuprör. Genom att ta ett helhetsgrepp och använda integrerad livsmedelsplanering, se faktarutan, kan arbetet samordnas och målkonflikterna synliggöras, hanteras och förhoppningsvis lösas.

2. Förtydliga uppdraget

Skriv in målet att verka proaktivt för ett hållbart livsmedelssystem i myndigheternas regleringsbrev.

Det är betydelsefullt om det finns ett gemensamt mål att skapa ett hållbart livsmedelssystem som inte går att prioritera bort med hänvisning till att en åtgärd strider mot andra mål (som markanvändning).

Målkonflikter finns och de kan oftast hanteras om det finns ett tydligt uppdrag. Målet att verka för ett hållbart livsmedelssystem bör därför skrivas in i regleringsbrev till de myndigheter som på olika sätt arbetar med frågor som berör livsmedelssystemet.

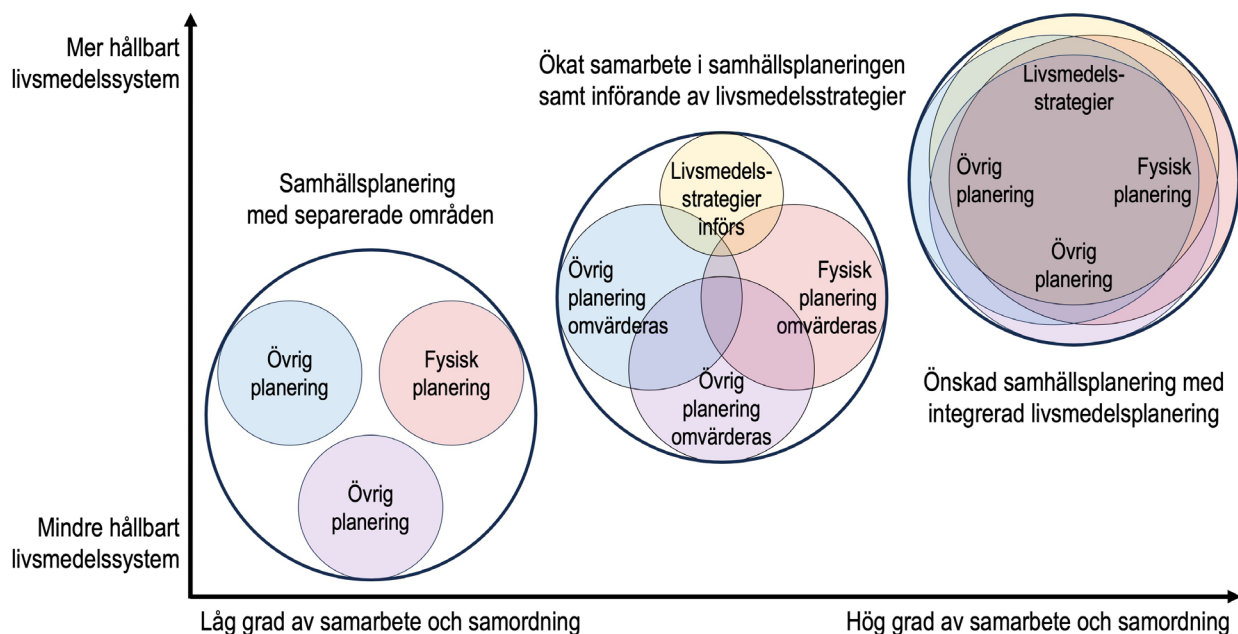
Genom att tydliggöra uppdraget kan myndigheter arbeta proaktivt i stället för att hamna i en reaktiv roll där initiativ för mera hållbara livsmedelssystem hindras med hänvisning till regelverk eller tillåta infrastrukturprojekt trots att de får tydlig negativ påverkan på utvecklingen av livsmedelssystemet.

3. Ta ett gemensamt ansvar

Klargör rollfördelningar och slut överenskommelser mellan offentliga, privata och civilsamhällets aktörer.

Många av livsmedelssystemets aktörer befinner sig utanför den offentliga sektorn. Det privata näringslivet står för många av de mest vitala samhällsfunktionerna när det gäller produktion, distribution, transport och försäljning av livsmedel. Civilsamhällets organisationer har vidare en viktig roll när det gäller att verka för sårbara grupper och driva initiativ för ett mera hållbart livsmedelssystem genom information, opinionsbildning och lokala initiativ. Myndigheternas uppdrag behöver därför kompletteras med en fördjupad dialog om rollfördelning och överenskommelser emellan offentliga organisationer, privata verksamheter och civilsamhällets organisationer om vad de olika aktörerna åtar sig att verka för.

Medborgarengagemang för lokala livsmedelssystem (som egen produktion, småskalig distribution, socialt företagande, kunskapsspridning) bör främjas och fångas upp, exempelvis genom lokala matråd.

Figur: Använd integrerad livsmedelsplanering (eng. food planning) för att komma närmare ett hållbart livsmedelssystem. Med övrig planering avses bland annat måltidspolicy, näringslivsstrategier, planer för markanvändning och naturvård, folkhälsoarbete, miljömål och strategier för utbildning, kultur och fritid. Grafik: Karin Jonsell.

Integrerad livsmedelsplanering

Integrerad livsmedelsplanering för hållbara livsmedelssystem är ett arbetssätt som innebär samarbeten med samordnad planering och gemensamma målbilder inom och mellan myndigheter och förvaltningar samt med privata näringslivet och civilsamhället. Angreppssättet möjliggör ett helhetsperspektiv på de komplexa utmaningar som omställningen mot ett hållbart livsmedelssystem innebär. På engelska motsvaras integrerad livsmedelsplanering av "food planning".

För att undvika att strategiarbetet blir oöverskådligt är ett strukturerat arbetssätt helt avgörande. Det gäller inte bara själva arbetet med livsmedelsplaneringen som sådan, utan också i förarbetet av hur den integrerade livsmedelsplaneringen ska gå till. Beslutfattare behöver till exempel se över vilka som ska leda den övergripande utredningen och vilka kompetenser denna grupp bör ha, hur kunskapsinhämtningen bör gå till, på vilken nivå de avgörande besluten om mål och prioriteringar ska tas, samt hur besluten sedan kan implementeras på bästa sätt.

4. Planera med omsorg

Planera bara det som behöver planeras. Stör inte välfungerande funktioner i livsmedelssystemet.

Alla aktiviteter i ett hållbart livsmedelssystem kan och bör inte planeras uppifrån. Enskilda företagare i hela livsmedelskedjan, liksom konsument- och gräsrotsorganisationer, gör ett arbete som utan synlig styrning ofta leder till att försörjningskedjor och andra vitala delar av systemet fungerar. Det är därför viktigt att identifiera vilka planeringsinstrument och åtgärder som kan *motverka* sitt syfte. Planerings- och kontrollverktyg skall i största möjliga mån utformas så att de inte hindrar privata och ideella initiativ som bidrar till ett mera hållbart livsmedelssystem. Det offentliga planeringsarbetet måste i högre grad än idag främja privata och ideella initiativ och ta hänsyn till att lokala aktörer ofta är de som bäst känner till lokala förhållanden.

5. Samverka inom det offentliga

Samverka horisontellt (mellan och inom myndigheter/förvaltningar) och vertikalt (stat, regioner, kommuner).

Det är många myndigheter som hanterar frågor om livsmedelssystemet och sedan 2022 har tio stycken (Folkhälsomyndigheten, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Kemikalieinspektionen, Konsumentverket, Livsmedelsverket, länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Tillväxtverket samt Upphandlingsmyndigheten) ett samverkansarbete [4]. Detta är ett bra initiativ som behöver fullföljas.

• Utmaningar

Vilka är utmaningarna?

• Nyckelaktörer

Vilka nyckelaktörer kan bidra till lösningar?

• Lösningar

Vilka möjliga lösningar finns?

• Prioritera

Vilka målkonflikter finns? Går de att komma runt? Om inte, hur ska de prioriteras?

• Mål

Tydligt specificerade mål som kan omsättas i uppdrag och rekommendationer. Alla inblandade arbetar mot samma övergripande mål. Målen ska kunna utvärderas.

• Rollfördelning

Alla aktörer ska veta vem som gör vad.

• Hjälpmedel

Identifiera verktyg som kan bidra till att uppfylla målen.

• Samverkan

Utveckla former för samverkan kring resultat och fortsatt arbete. Organisera detta både horisontellt och vertikalt.

Det är även viktigt att arbeta för en samverkan inom myndigheterna. Ett exempel är länsstyrelserna där projekt som påverkar livsmedelssystemet (som infrastruktur) ofta hanteras av enheter som inte har ett uppdrag att verka för ett hållbart livsmedelssystem, se figuren.

En ökad samverkan behöver också ske vertikalt mellan statlig, regional och kommunal nivå. I dag har länsstyrelserna ett visst samordningsuppdrag då de ansvarar för den statliga förvaltningen i länet. De ska verka för att nationella mål får genomslag i länet, samtidigt som hänsyn ska tas till regionala förhållanden och förutsättningar. Detta arbete behöver utvecklas.

6. Samverka på lokal nivå

Ta ett helhetsgrepp på livsmedelssystemet i kommuner för att nå synergier mellan produktion och konsumtion.

Planeringen av den fysiska miljön är en viktig del av kommuners ansvar [5] och varje mandatperiod uppdateras översiktsplanerna om hur marken kan och får användas. I Sverige finns det, till skillnad från i länder som till exempel Tyskland, ingen regional planeringsnivå. Regioner och länsstyrelser har dock ett visst ansvar för att se till att deras långsiktiga intressen tas tillvara, som att bibehålla produktiv åkermark, skydda naturvärden och försäkra sig om att det finns en krisberedskap. Detta behöver utvecklas.

Över tre miljoner offentliga måltider serveras i Sverige varje dag. De flesta av dessa köps in och lagas i kommunal regi. Det är därför viktigt att den kommunala nivån är engagerad i arbetet med hållbara livsmedelssystem. Ett sätt att åstadkomma det är en ökad samordning på kommunal nivå mellan frågor som rör produktion och konsumtion av livsmedel. Ansvar för måltiderna sker i allmänhet av en annan enhet än den som ansvarar för frågor som rör råvaruproduktionen och förädlingen av livsmedel i kommunen. Inte sällan är också ansvaret för inköpen av råvaror och lagandet av maten uppdelat på olika enheter. Med en samordnad planering, där produktion och konsumtion hanteras tillsammans och hänsyn tas till effekter på livsmedelssystemet, kan kommunerna på ett effektivare sätt bidra till ett hållbart livsmedelssystem.

7. Utvärdera

Skapa ett utvärderingsverktyg för att följa upp arbetet mot ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart livsmedelssystem.

För att kunna följa upp målen för ett hållbart livsmedelssystem behövs nya utvärderingsverktyg som inkluderar alla hållbarhetsdimensioner. I hållbara livsmedelssystem är de ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekterna lika viktiga. Därför räcker inte miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) som planeringsinstrument. Samla en bred grupp av kompetenser och kartlägg alternativa planeringsinstrument, mätbara indikatorer och utvärderingsverktyg som används internationellt. Utforma sedan nya utvärderingsverktyg som är anpassade för situationen i Sverige.

Referenser

1. FAO 2018. Sustainable food systems – Concept and framework. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/3/ca2079en/CA2079EN.pdf>
2. WHO 2021. Executive summary – Food systems delivering better health. World Health Organization, Geneva. <https://www.who.int/publications/item/9789240031814>
3. Viljoen, A. & Wiskerke, J.S.C., 2016. Sustainable food planning: Evolving theory and practice (e-bok). Wageningen Academic Publishers.
4. Livsmedelsverket 2022. Syntesarbete för ett hållbart livsmedelssystem – Myndigheternas gemensamma målbilder för arbetet med ett hållbart livsmedelssystem. Livsmedelsverkets samarbetsrapport S 2022, nr 2. <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2022/s-2022-nr-02-syntesarbete-for-ett-hallbart-livsmedelssystem.pdf>
5. Wingård, K., 2021. Matlandskap: om kommuners fysiska planering för hållbara livsmedelssystem. Avancerad nivå, A2E. Alnarp: SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. <https://stud.epsilon.slu.se/16488>

SLU Future Food

SLU Future Food är en plattform som stimulerar och utvecklar tvärdisciplinär forskning och samverkan för ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbara livsmedelssystem.

- 🌐 www.slu.se/futurefood
- ✉ Nyhetsbrevet Food for thought
- in** [linkedin.com/company/slu-future-food](https://www.linkedin.com/company/slu-future-food)
- 🎧 Podden Feeding your mind
- 📧 futurefood@slu.se

Författare och kontaktpersoner

Fredrik Fernqvist, universitetslektor vid institutionen för människa och samhälle, SLU
E-post: fredrik.fernqvist@slu.se

Håkan Jönsson, gästprofessor vid institutionen för människa och samhälle, SLU
E-post: hakan.l.jonsson@slu.se

Version 1, november 2023

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR
SUSTAINABLE
LIFE**